

ІНСТИТУТ
педагогічної освіти
і освіти дорослих
імені Івана Зязюна
НАПН України

ЛИЦАР ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

ДО 95-РІЧЧЯ
ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
АКАДЕМІКА
СЕМЕНА УСТИМОВИЧА
ГОНЧАРЕНКА

Київ – 2023

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА**

Відділ андрагогіки

ЛИЦАР ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

**ДО 95-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
АКАДЕМІКА СЕМЕНА УСТИМОВИЧА ГОНЧАРЕНКА**

Видання друге, доповнене і перероблене

Київ – 2023

УДК 016:929+37(092) Гончаренко
ББК 91.9:74
Л 14

Рекомендовано до друку
вченою радою Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
(протокол № 7 від 25 травня 2023 р.)

Л 14 Лицар педагогічної науки: науково-популярне видання до 95-річчя від дня народження академіка Семена Устимовича Гончаренка [колектив авторів]; за заг. ред. Л. Б. Лук'янової; упоряд.: О. В. Аніщенко, А. М. Самко. Видання друге, доповнене і перероблене. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2023. 226 с.

Рецензенти:

Сотська Г.І., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Уліщенко В.В., доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача Навчально-наукового центру неперервної професійної освіти Національного медичного університету імені О.О. Богомольця.

Книга присвячена пам'яті видатного науковця, доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена НАПН України (академіка), Заслуженого діяча науки і техніки України, відомого вченого – фахівця у галузі загальної педагогіки і методики навчання фізики, талановитого Вченого, мудрого Вчителя – Семена Устимовича Гончаренка (09.06.1928 – 07.04.2013). У книзі візуалізовано спогади його учнів, колег і друзів, висвітлено окремі аспекти науково-методичної спадщини педагога.

Видання адресовано вченим, докторантам, аспірантам, науково-педагогічним і педагогічним працівникам закладів вищої, професійно-технічної (професійної) освіти, загальноосвітніх закладів, і всім, хто цікавиться науково-педагогічною спадщиною академіка Семена Устимовича Гончаренка, питаннями методології педагогіки, біографічного, феноменологічного підходів у педагогіці, а також проблемами професійного та особистісного розвитку дорослих, гуманітаризації шкільної освіти, методики навчання фізики в середній школі.

У книзі використано фото представників наукових шкіл Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та інших закладів, установ, а також співробітників Інституту.

© Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2023
© Колектив авторів

Солдатенко Микола	119
Методологічна спадщина академіка С.У. Гончаренка.....	
Степанюк Алла	
Академік Семен Гончаренко міг би обійтися без педагогіки, а педагогіка без нього – аж ніяк	123
Стрельніков Віктор	
Семен Устимович Гончаренко – мій Великий Вчитель.....	126
Тарасенко Галина	
Гуманітарний всесвіт Семена Гончаренка (масштаб наукових ідей у абрисі епохи «освітнього ренесансу»).....	131
Усатенко Тамара	
Три зустрічі з Семеном Устимовичем Гончаренком.....	137
Хомич Лідія	
Науковий супровід в аспірантурі, докторантурі, інституті.....	140
Ягупов Василь	
Наукова етичність як провідний методологічний і життєвий принцип академіка Семена Гончаренка.....	144
Баглай Володимир	
Батьківське побажання «ХАЙ ЩАСТИТЬ!».....	156
Гребеніченко Юлія	
Актуальність поглядів С.У. Гончаренка в контексті сучасної освіти	158
Грищенко Юлія	
Мудрість, скромність, доброта і відданість українській педагогіці	161
Жидацький Юрій	
Мовна особистість С.У. Гончаренка у вимірах психолінгвістики	163
Зінченко Світлана	
Дякую долі за знайомство і спілкування з Семеном Устимовичем.....	168
Кизенко Василь	
Знакова роль С.У. Гончаренка в розвитку української педагогіки: слово про Вченого.....	170
Ковальчук Ера	
Вчений-енциклопедист	173
Кутова Ольга	
Пам'яті Семена Устимовича Гончаренка присвячується	176
Самко Алла	
Семен Устимович Гончаренко – академік мудрості та людяності.	180

Алла Степанюк,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна
alstep@tnpu.edu.ua

АКАДЕМІК СЕМЕН ГОНЧАРЕНКО МІГ БИ ОБІЙТИСЯ БЕЗ ПЕДАГОГІКИ, А ПЕДАГОГІКА БЕЗ НЬОГО – АЖ НІЯК

Семен Устимович...! Я навмисно не написала прізвище цієї Великої Людини, оскільки для аспірантів та докторантів мого покоління лише цих двох слів було достатньо для моментального відчуття великої поваги та благоговіння.

Перша згадка про цю шановану людину у мене пов'язана з Українським науково-дослідним Інститутом педагогіки. 1982 рік, жовтень місяць. Я аспірантка першого року навчання. Поступила в аспірантуру з робочого місця вчителя біології та хімії загальноосвітньої школи. Нікого з науковців не знала, теми наукового дослідження не було. Хотіла виконувати роботу з історії педагогіки, але директора інституту М. Ярмаченка на той час на місці не було (поїхав у відрядження у Венесуелу). Тому на початку вересня у мене наукового керівника ще не було. Нас, аспірантів, послали на місяць в колгосп на збір яблук. Після цього я прийшла в Інститут і мене наші аспіранти «заштовхали» в кабінет до Семена Устимовича (він на той час був заступником директора з наукової роботи). Можете уявити собі стан учительки з м. Тернополя, яка потрапила у велику світлу, сонячну кімнату на другому поверсі будинку в центрі м. Києва на вул. Леніна 10! Мене в цій кімнаті вразило все: і величезні два столи, і безліч розгорнутих надзвичайно товстих книжок, і телевізор у кутку кабінету. Але особливо здивував своєю добротою, глибиною, іскристістю погляд його власника. Страх одразу кудись подівся. Я розповіла Семену Устимовичу про причину свого візиту. Господар мовчав. Замовкла й я. Не знаю як довго тривала мовчанка, але першою не витримала я і запитала: «То ви мене до когось прикріпите?» І знову цей веселий погляд господаря! Семен Устимович підвівся, одягнув піджак, відкрив переді мною двері свого кабінету і завів у кабінет, що був навпроти – лабораторію дидактики. У цій теж величезній кімнаті за столом у кутку сидів чоловік, до якого мене підвів Семен Устимович. Це був завідувач відділом, колишній директор школи, Мальований Юрій Іванович, який і став моїм науковим керівником кандидатської дисертації, наставником на усе життя.

Обговорюючи цю подію зі своїми колегами-аспірантами другого та третього року навчання, я відчула певний дискомфорт. Як виянилось, вони дуже дивувалися з того, що я першою перервала мовчанку. Як мені було сказано пізніше, традиційно аспіранти чекали, доки не заговорить заступник директора. Іноді приходилось чекати дуже довго.

Пригадуючи зараз ці хвилини, я ще раз дивуюсь розумові, проникливості великого педагога, який з першого погляду зрозумів, що історія педагогіки це не моє, і познайомив мене з такою чудовою людиною, як Юрій Іванович. З того часу у мені склалося переконання, що Семен Устимович намагався і міг розуміти людей своїм великим, багатопережившим Серцем, і навчати їх методом «від серця до серця».

У 1993 році Семен Устимович погодився стати науковим консультантом моєї докторської дисертації на тему «Методологічні та теоретичні основи формування цілісності знань школярів про живу природу». Мені було з ним дуже приємно і легко працювати, бо переважно вся наукова література, яка була концептуальною для мого дослідження, дивовижним чином появлялась у нього на столі. І хотів цього Семен Устимович, чи не хотів, але я тихенько, непомітно (як мені здавалось) підглядала назви нових надходжень наукових праць у мого консультанта. Коли я один раз запитала, де мені знайти таку книжку, щоб опрацювати її, Семен Устимович відповів: «Ідіть у бібліотеку ім. В. Вернадського». На той час я не хотіла говорити генію педагогіки, що там уже була. А він, як досвідчений педагог, знав, що мене необхідно час від часу стимулювати до діяльності.

Ще один момент, про який хочеться згадати – це настанови Семена Устимовича щодо оформлення тексту дисертаційного дослідження. Навчання у докторантурі у мене завершилось у 1996 році. Проте в силу певних суб'єктивних причин цілісного тексту наукового дослідження не було. Через півтора року я принесла 640 сторінок і поклала на стіл Семену Устимовичу. Думала, що він буде знайомитись із текстом дуже довго, але науковий консультант сказав прийти через тиждень. На наступній зустрічі він мені сказав, що у такому вигляді дисертацію захищати не можна. Я і сама була в цьому переконана, бо чітко знала лише свою наукову новизну та основну ідею дослідження. Тому лише запитала чи немає в тексті якоїсь «крамоли». Відповідь отримала, що в цьому аспекті все нормально. Потім Семен Устимович задумався і сказав: «Але що ж ви будете захищати? Хіба, що може принципи?». Цих мудрих слів хватило, щоб я через півроку принесла текст дисертації, який фактично більше не перероблявся. І як

Лицар педагогічної науки (до 95-річчя від дня народження академіка Семена Устимовича Гончаренка)

цей учений міг так швидко та влучно підмітити суть роботи, звернути увагу молодого науковця на основне у його дослідженні!

Даючи поради до написання автореферату, Семен Устимович зауважив про те, що ніде в нормативних документах не написано, що основний зміст автореферату необхідно висвітлювати за розділами. Мене він учив, що краще подавати матеріал за етапами вирішення проблеми дослідження. Так я і зробила. Дуже хвилювалась, оскільки надзвичайно поважаю Семена Устимовича і його оцінка означала все. Коли науковий консультант ознайомився з роботою, то сказав, що якщо забрати початок і кінець, то буде дуже добре. Не знаю, чи хтось ще із докторантів отримував таку похвалу!

Ще хочеться зупинитись на одному випадку. Весна 1999 р. У мене через декілька хвилин повинно відбутись попереднє обговорення докторської дисертації щодо прийняття до захисту на спеціалізовану вчену раду. Останні інструкції від наукового консультанта. І тут у кімнату заходить колишній міністр освіти і науки Петро Михайлович Таланчук. Вони про щось тихенько із Семеном Устимовичем поговорили, а потім гість голосно, щоб усі присутні почули, говорить: «Семен Устимович Гончаренко може обійтись без педагогіки, а педагогіка без нього аж ніяк не може бути».

Загалом, не кривлячи душею, хочу сказати, що я не чула жодного поганого слова від аспірантів та докторантів про Семена Устимовича. Не ходили про нього і жарти. Лише слова великої вдячності та поваги. Їх і я адресую своєму науковому консультанту, Вчителю на все моє життя.

Науково-популярне видання

ЛИЦАР ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

ДО 95-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
АКАДЕМІКА СЕМЕНА УСТИМОВИЧА ГОНЧАРЕНКА

Автори:

Аніщенко Олена
Баглай Володимир
Васянович Григорій
Вовк Мирослава
Гребеніченко Юлія
Грищенко Юлія
Гуз Костянтин
Гуревич Роман
Дем'янчук Олександр
Дубасенюк Олександра
Жидецький Юрій
Зінченко Світлана
Ільченко Віра
Кизенко Василь
Кічук Надія
Ковальчук Ера
Козлакова Галина
Козловська Ірина
Козловський Юрій
Коновець Світлана
Кузьмінський Анатолій
Кутова Ольга
Лук'янова Лариса
Ляшенко Олександр
Мальований Юрій
Муранова Наталія
Ничкало Нелля

Онищук Людмила
Піддячий Микола
Радкевич Валентина
Рибалка Валентин
Савченко Олександра
Самко Алла
Семенов Олена
Сігаєва Лариса
Сікорський Петро
Сокол Тетяна
Солдатенко Микола
Соломаха Світлана
Степанюк Алла
Стрельніков Віктор
Тарасенко Галина
Тищук Віталій
Торчевська Наталя
Усатенко Тамара
Філіпчук Георгій
Хлебнікова Людмила
Хомич Лідія
Шагаєва Ольга
Штома Людмила
Щербак Ольга
Ягупов Василь

Упорядники: Аніщенко О. В., Самко А. М.

Комп'ютерна верстка: Самко А. М.

Дизайн обкладинки: Самко А. М., Самко І. С., Котун К. В.

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України

м. Київ, вул. М. Берлінського, 9

ipood.info@gmail.com | www.ipood.com.ua